

V БОРБЕ БАТАЉОНА ПОСАВСКОГ ОДРЕДА

ПРВИ БАТАЉОН

После формирања 1. посавског батаљона чете су распоређене у селима среза Посавског. Преноћиште бораца организовано је на таванима сеоских штала, у слами, а када су хладније ноћи дозвољено је да користе и веће сеоске куће. Обично је то била просторија звана оцаклија, где је војска простирала сламу, а ујутру све враћала на своје место.

Прва чета је добила задатак да поново у ноћи 27. септембра разруши другу у селу Стублинама. Задатак је добро обављен, са више искуства него раније. О тој акцији Немци су одмах обавештени, па су са Недићевцима пошли у потеру. У недељу, 28. септембра, у поподневним часовима партизани су из заседе сачекали два непријатељска камиона и отворили ватру. Немци и Недићевци су искочили из камиона, развили се у стрелце и прихватили борбу. Првој чети је притекла у помоћ 4. чета, па су се непријатељске снаге у вечерњим часовима повукле, не извршивши свој задатак. Том приликом у борби су погиинула два недићевца-подофицира, а рањена три војника.

Сахрана је обављена у Обреновцу, сутрадан, 29. септембра. То је забележила и непријатељска штампа.¹ Грађани Обреновца били су приморани да присуствују опелу у цркви и испраћају.

¹ *Ново време*, 1. 10. 1941, стр. 3. Ти подофицири су били: Данило Манигодић и Милорад Цветковић.

У зору, 2. октобра, Обреновачки оружани одред Недићеве војске, заједно са љотићевцима, извршили су изненадни напад на делове 1. посавског батаљона у Уровцима, Ратарима, Бргулици, Брескви и Кргинској. Непријатељ је нападао у две колоне: једна правцем Обреновац - Бреска - Кргинска - Бргулица - југозападни део Ратара и друга правцем Обреновац - Циган мала - Уровци - Бргулица - југоисточни део Ратара. Недићевци су изненадили и уништили једну патролу од три партизана, а затим су мртве их изболи ножевима и с њих поскидали сву одећу и обућу. Ухапсили су учитеља Марија Бермановића, кандидата за члана КПЈ и још неколико симпатизера цивила и отерали са собом.

Борци 2. и 3. чете су их сачекали на положају између Ратара, Скеле и Грабовца и снажном ватром зауставили њихове даље намере. Командир 2. чете, Момчило Вукосављевић, је знао да ће их у вечерњим часовима потиснути и натерати да се врате у Обреновац, па је послао Милицу Катић, Ромкињу, да хитно оде тамо и да у ресторану Ангоновића исприча како је чула да ће партизани тога дана по ноћи напасти Немце у Обреновцу. Борба је трајала до 18,30 часова. Недићевци су имали 5 - 6 мртвих војника, а пред сумрак су отпочели са организованим повлачењем. Командант 1. батаљона, Раденко Ранковић, послао је једну ојачану патролу да им направи заседу на друму према Обреновцу.

Хари Шихтер, Мића Ковачевић и Милосав Бојић јавили су се добровољно за претходницу. Тако уморни трчали су да што пре изађу на друм. На двадесетак метара од друма застали су. Већ је био мрак. Хари није приметио да је Мића пре њега, нешто даље, изашао на друм. Нанишанио га је из своје машинке, мислећи да је непријатељ. Убрзо је по корацима препознао Мићу и узвикнуо као за себе: »Ја путала, тела упити Мића!«

Тек што су осмотрили друм, лево од њих, на звчанској рампи, зачули су митраљеску паљбу и прасак бомби. Летеле су разнобојне ракете и расипале се као звезде. Светлећи меци шарали су хоризонт, чуо се јаук.

Недићевци су били бржи од бораца из заседе који су их требали зауставити. Немци су од агента из ресторана

чули да ће партизани кренути на Обреновац. Због тога су поставили заседу са оклопним возом и када су у ноћи угледали Недићевце, узвикнули су: »Ево партизана« и отворили снажну ватру. Недићевци су, пак, помислили су да су им партизани наместили заседу. Настала је борба међу верним савезницима. Разумљиво је да су се после једни другима извињавали не помињући ко их је на то усмерио.²

У извештају Команде жандармерије Недићевог министарства унутрашњих послова, који је потписао генерал Стеван Радовановић остало је забележено:

»2. октобра о.г. око 5 часова Обреновачки оружани одред кренуо је из Обреновца у потеру у две колоне. Прва колона, под командом капетана II класе Кокоруша Аазара, правцем: Обреновац - Бреска - Кртинска - Бргулица - Ратари - северозападна страна. Друга колона, под командом потпуковника Мештеровића К. Милана, правцем: Обреновац - Циган Мала - Уровци - Бргулица - Ратари - југоисточна страна. Обе колоне наилазиле су на мање комунистичке групе и успешно их гониле. У борби су убијена 3 комуниста и 4 заробљена. У селу Уровцима ухапшен је учитељ Бермановић Марјан под сумњом до је био чдан комунистичког преког суда и да је, по изјави једног ухваћеног комунисте, 1. октобра о.г. осудио на стрељање десетара Тику Николића, јер је хтео да се преда са целом десетином. За време потере запленио је 6 пушака, 200 пушчаних метака, 2 бомбе, 3 коња се опремом. Идентитет убијених и ухваћених комуниста није потпуно утврђен. У 18,30 часова завршена је акција и одред се кренуо из Грабовца за Обреновац. У 20,15 часова одред је стигао до рампе у селу Звечкој. У колони један поднаредник испалио је неопрезношћу један метак у вис, удаљено од рампе 1 км. Мало затим на одред је припуцано пушчаном и митраљеском ватром. Један наш пушкомитраљезац отворио је ватру, а и више је војника припуцало из пушака. После тога отворена је јака митраљеска и топовска паљба уз пуштање ракета за осветљавање. Официри су тада схватили да је то ватра из нечког тенковског воза и настојали пиштаљкама и гласом да се

² Милосав Бојић, *Записи о мојој чети*, Београд, 1969, стр. 49.

прекине паљба еа наше стране, у чему се је одмах и успело, а затим је ухваћена веза са Немцима те су и они прекинули паљбу. Немци са тенковског воза обавештени су јуче да ће одред предузети акцију на терену. Од немачке ватре погинуо је капетан II класе Кокоруш Лазар. Рањени су наредник водник Вешковић Буро, наредник Довниковић Стојан и редови граничари Зарић Десимир и Крстић Драгољуб. Погинуо је и тераоц кола која су возила муницију. Капетан Кокоруш и сви рањени одвежени су возом за Београд у 21,30 часова. Капетан II класе Кокоруш Лазар заступао је команданта Обреновачког одреда и био је командир чете у одреду».³

Квислиншка штампа »Ново време« и »Обнова« на истакнутим местима су забележила сахрану Лазара Кокоруша, једног подофицира и једног граничара, не помињући да су погинули од немачких војника. У »Обнови« 6. октобра 1941. је писало:

»На београдском Новом гробљу обављена је свечана и тужна сахрана капетана друге класе Лазара Кокоруша, ваздухопловног наредника водника Буре Вешковића и редова граничара Десимира Зарића.

Неколико дана пре погибије ових храбрих и неустрашивих војника, сахрањени су први погинули подофицири у борбама са комунистичким одметницима. На сахрани у Обреновцу са погинулим друговима, између осталих, опростио се и капетан Лазар Кокоруш, командир чете српских оружаних одреда у Обреновцу. Пок. Кокоруш искрено је оплакао смрт својих верних другова. Судбина је међутим хтела, да после неколико дана падне као следећа жртва и сам командир. Други војници, који су остали неповређени, веле да није требало да он погине. Али, хтео је да спасе целу своју чету и потрчао је напред. И пао је први. За њим су полетели и Буро Вешковић и Десимир Зарић. И они су пали. Али зато је била спасена цела чета».⁴

Дан раније Немцима је пошло за руком да поправе железничку пругу и да се утврде у селу Стублине. Штаб

³ Извештај Команде жандармерије Министарства унутрашњих послова, Недићева архива, Архив VII, к. 52, ф. 1, док. 3/3.

⁴ *Обнова*, 6. 10. 1941.

одреда је наредио 1. и 2. чети да нападну ту немачку јединицу. Са четама је био заменик команданта одреда Срба Јосиповић. Прва чета је требало да надире према жандармеријској станици, а 2. чета да иде ка школи, преко Стублинског гробља. Око 12 сати ноћу 1. чета је стигла на одређено место, а 2. чета је закаснила. Ипак је извршен снажан напад. Борба је трајала неколико часова. Немци су се упорно и добро бранили отварајући јаку ватру из лаких минобацача. Партизанима није пошло за руком да униште Немце, па су се у зору повукли према Давидовића кућама. У борби је погинуло више немачких војника, партизан Живорад Сујић је рањен у груди, а Валтер Коен у стомак. Сутрадан, 2. октобра у вечерњим часовима Немци су се повукли према Обреновцу. При повратку у Обреновац, они су стигли пре недићеваца у Звечку и прикључили се немачком панцирном возу и Немцима који су дошли из Обреновца.

Колики су били губици немачких војника у тој акцији није познато. Међутим, у наређењу немачког војног заповедника у Србији, од 4. октобра 1941. шефу Војне управе код заповедника Србије, 342. пешадијској дивизији и Корпусном батаљону за везу 449, стоји и ово:

»2. X, приликом препада комунистичких банди на делове Армијског пука за везу између Београда и Обреновца, убијен је на зверски начин 21 војник. За репресалије и одмазду имају се одмах стрељати 100 српских затвореника за сваког убијеног немачког војника. Умољава се шеф Војне управе да одреди 2.100 затвореника из концентрационих логора у Шапцу и Београду (првенствено Јевреји и комунисти) и да утврди место и време извршења, као и место сахране.

Одељење за стрељање даће 342 дивизија (за Шабачки концентрациони логор) и Корпусни батаљон за везу 449 (за београдски концентрациони логор). Шеф Војне управе тражиће их преко командујућег генерала у Србији.

Умољава се шеф Војне управе да нареди управницима логора да затвореницима саопште разлоге стрељања».⁵

Смртна казна је извршена над недужним људима што се види из извештаја заповедника оружане силе за

⁵ *Зборник*, том I, књ. 1, стр. 480 и 481.

Југоисток који је, 9. октобра 1941, упутио Врховној команди оружане силе и Врховној команди војске у Берлину:

»За одмазду што су убијена 22 војника из 521. армијског пука за везу стрељано је 2.000 комуниста и Јевреја«.⁶

Другог октобра кренуо је из Обреновца према селу Скели Недићев оружани одред да чисти терен, али су после дуже борбе између села Грабовца и Скеле натерани на повлачење. Том приликом погинуо је борац 3. чете из Орашца Богољуб Јанковић, који је са патролом био у извићању у селу Ратарима. Недићевци су имали, према причању мештана, више погинулих војника, али њихов број није утврђен.

На основу учесталих испада Немаца и недићеваца из Обреновца, Штаб 1. посавског батаљона је закључио да се припрема непријатељска акција ширих размера. Ради тога је позвао чете на већу будност и на поновно рушење пруге и прекопавање свих путева и друмова. Чете су уз помоћ НОО и мештана, порушиле многе мостове и разориле путеве и пругу.

Једанаестог и 12. октобра 1. и 4. чета су се помериле у посавскотамнавски срез да спрече продор делова немачке 342. дивизије из Шапца поред Саве, према Обреновцу. Са њима је кренуо и заменик команданта 1. батаљона Миливоје Манић. Чете су распоређене на положај од села Крнића, преко Власанице, до Дебрца. Испред њих су били делови 4. посавскотамнавског батаљона који је држао везу са Подринским и деловима Ваљевског одреда.

Друга и 3. чета су се и даље задржале на простору Стублине - Грабовац - Скела. У то време добијена су обавештења из Обреновца да се делови немачког 125. пешадијског пука, недићевци, љотићевци и четници Косте Пећанца спремају да потпуно очисте терен од партизана и успоставе своју власт. Једну од тих акција извели су 14. октобра када су кренули у више колона према партизанским јединицама.

Партизанска патрола известила је водника Бору Кећића, који се са водом налазио код Матића кућа у Гра-

⁶ Зборник, том I, књ. 1, стр. 496.

бовцу да су јаке немачке снаге стигле до Грабовачке цркве. Кечић није веровао у то обавештење и наредио је да се најире доручкује па да се тек онда Немци нападну. Дошла је и друга патрола и саопштила да су Немци сасвим близу. То је јавила и мештанка 06 енија Лазих. Међутим, Бора се опет није много освртао на та упозорења већ је говорио да има времена и да се не шири паника. Немци су то искористили и изненадили партизане. Кад су се сасвим приближили, отворили су снажну ватру из аутоматског оружја. Тек тада се Бора уверио да је непријатељ ту и развио је вод у стрелце, с циљем да прихвати борбу. Партизани нису имали погодан терен за повлачење, јер се иза њиховог положаја, кс_л Матића кућа, налазила чистина. У воду је било новопридошлих бораца који су почели да се колебају и да се повлаче преко чистине. Жестока борба је трајала неколико часова. Најдуже се одржала једна група од 9 партизана, међу којима је био и водник Бора Кечић, а коју је напало преко 200 Немаца. У тој борби погинуо је Бора Кечић. Његово тело су Немци запаљили у слами. Погинуло је још 6 бораца, а међу њима Ненад Рајак, Паја Нупурђија, Јован Седлан и Божидар Маринковић из Звечке. Немци су имали 67 мртвих, а за одмазду стрељали су око 100 мештана из Грабовца и спалили више кућа. Приликом стрељања Љуба Матић, трговац, тражио је преко преводиоца да му оставе бар једног сина, а њега да стрељају. Немци су са цинизмом одговорили: »Млади нам требају«. Скоро свака кућа је завијена у црно. Син партизана Милосава Матића, Тихомир, још дечак, поведен је на стрељање, али су му жене дотуриле хаљину да обуче. Успео је да се спасе.

После одмазде Срески комитет КПЈ за срез Посавски (Обреновац) одржао је састанак у селу Вукићевици и написао летак народу Посавине, у којем је осудио зверства окупатора и позвао народ да настави борбу, без обзира на све злочине окупатора.

Крајем октобра Немци и недићевци су наставили да потискују партизанске јединице са терена Посавине. Партизанима је било теже да маневришу јер су сељаци исекли шаровину од кукуруза, а нестало је и зеленила у шумарцима. То је отежавало и изненадне нападе и заседе.

Друга и 3. чета су се пребациле из села у село и нападале непријатељске снаге. Тек у тим данима почеле су да се јављају и групе четника Косте Пећанца, које су у селима нашле своја упоришта, углавном међу скривеним противницима народноослободилачког покрета, међу којима је било и сеоске сиротиње, којој су плаћали за издају.

Штаб 1. батаљона и Команде чета је изненадило то што после масовне подршке НОБ од људи из села има појединаца који су се одазивали позиву четника Косте Пећанца. Симпатизери су долазили у јединице и добронамерно указивали на поједине породице. Тражио се лек. Предлагане су мере претњи и раскринкавања издаје. У таквој ситуацији Штаб батаљона је одлучио да у селу Трстеници, које је иначе било напредно и дало велики број партизана добровољаца, строго казни родитеље тек ангажованих четника, сматрајући да ће то заплашити и остала села.

Док се донела та непопуларна и тешка одлука дуго се размишљало, договарало, консултовало. На крају Влада Аксентијевић, који је иначе био велики хуманиста, потписао је 26. октобра наређење 1. воду да изврши смртну казну над Николић Тихомиром, Мијаиловић Ненадом, Пакошки Даницом, Вукосављевић Драгомиром и Лазић Глогом из села Трстенице, због дела саботаже и издаје.⁷

Први вод је добио ову пресуду по куриру Драгану Савићу. Њему је Влада рекао, да усмено пренесе наређење да прво саслушају људе и сами да поступе по савести.

Водник Предраг Николић и политички делегат вода Бранко Цветичанин су позвали осуђена лица у село Јошеву, саслушали их и онда на своју руку пустили их кућама, а на другој страни пресуде су одговорили Штабу 1. посавског батаљона: »Поменута лица су саслушана и пошто нисам нашао никакве кривице именоване сам пустио својим кућама с тим да им се синови врате својим кућама, а да им се не сме ништа десити«.⁸

Необично строго су одмерене казне родитељима чија су се деца налазила у непријатељским редовима. Иако су околности ослободилачке и револуционарне борбе зах-

⁷ Архив ВИИ, к. 1941, бр. рег. 22/12.

⁸ Исто.

тевале одлучност и брзину, до пуног изражаја је дошла иницијатива политичког делегата Бранка Цветичанина, студента и водника Предрага Николића, активног под-официра, који је био родом из села Трстенице и познавао је скоро сваког човека у селу. Они су имали храбрости да донесу другу одлуку и да не изврше пресуду више команде. Увиђајући грешку, Владо Аксентијевић им је приликом првог сусрета рекао да су добро урадили. Иначе, понашање тих осуђених лица за време рата било је овакво:

- Тихомир Николић, рођен 1890. године, припадао је земљорадничкој, па радикалној партији. За време устанка ширио је лажну пропаганду против партизана, а за време окупације био је сеоски кмет. Терао је напредну омладину у борски рудник. Његов син Живорад био је мобилисан од четника Драже Михаиловића и није вршио терор према сељацима.

- Ненад Михаиловић, рођен 1892. године, ширио је лажну пропаганду против партизана, а после саслушања у Команди 1. вода поправио се и уплашио. Његов син је био четник Косте Пећанца и за време рата се обогатио као трговац и кафеџија, али се постепено извукао од четника.

- Даница Пакошки, рођена 1892. године, врећала је три брата Николића, који су већ били у партизанима: Предрага, Милисава и Слободана. Имала је сина Превислава који је краће време био у четницима.

- Драгомир Вукосављевић, рођен 1890. године, припадао је земљорадничкој, па радикалној странци. Био је богат и имао велики посед. Уплашио се за капитал и грдио партизане што руше стару власт и помажу сиротињу. Помагао је окупатора и издајнике, а у његовој кући је образован преки суд четничке организације. Његов син Милосав ступио је међу првима у четнике Косте Пећанца, а касније у четнике Драже Михаиловића.

- Радослав Глога Лазић, рођен 1888. године, припадао је радикалној странци. Желео је да буде на власти и био је противник борбе против окупатора. Сина Милутина је уписао у четнике Косте Пећанца, а овај се убрзо повукао. У октобру 1944. ступио је у НОВЈ и погинуо у Бос-

ни, почетком 1945. године. Глога је одмах по повлачењу партизана, почетком новембра 1941. године, постављен за председника општине у Трстеници и као такав хапсио је и прогањао партизана. После ослобођења је осуђен на седам година затвора. Вратио се кући и осећао кајање.⁹

Друга и 3. чета су остале у Посавини до почетка новембра 1941. године, јер није било реалних могућности за поновни повратак у села око Обреновца. Цео 1. посавски батаљон се концентрисао у Посавскотамнавски срез покрај реке Добраве, где је ангажован у борби против Немаца који су покушавали продор од Шапца.

На бившој територији 1. посавског батаљона успостављена је власт терора и пљачке. Непријатељ је извршио претрес села и кућа и задржао посадне јединице четника Косте Пећанца и делове недићевских јединица у бившим жандармеријским станицама. Похапсили су виђене људе, мучили их у обреновачком затвору, а затим их предавали Специјалној полицији и Гестапоу у Београду.

ДРУГИ БАТЛЉОН

У то време 2. посавски (београдски) батаљон држао је своје јединице оријентисане према Умци, Обреновцу и Лазаревцу. Свакој чети био је додељен простор оперативног дејства. На правцима од Београда, Умке и Обреновца организована је одбрана ослобођене територије од упада јачих непријатељских снага. Ово је изискивало да се знатан део бораца, уз помоћ становништа, употреби за раскопавање путева по посавској равници, у циљу спречавања проласка немачке моторизације.

Прва чета је дејствовала на сектору Дражевца, Јасенка и Мислоћина, оријентишући се према Обреновцу и ослањајући се на 1. посавски батаљон, 2. чета на сектору Пољана, Конатица и Степојевца, оријентишући се према Лазаревцу, а 3. чета на сектору Баћевца, Мељака, Гунцата и Бождаревца, оријентишући се према Умци и Београду. Четврта чета, која је претежно била попуњена бор-

⁹ Подаци за ова лица дати су у Удружењу СУБНОР-а, у Трстеници.

цима са Чукарице, држала је положаје иа периферији Београда (Железник, Жарково, Сремчица, Остружница).

О стању у срезу Посавском - Умка у извештају начелника среза Кокана Урошевића Банској управи Дунавске бановине од 26. септембра 1941, уз остало, је писало:

»Јавна безбедност на територији повереног ми среза за месец септембар т.г. постала је веома незадовољавајућа. Комунистичка акција у овом срезу за последњи месец дана веома је распрострањена. Из појединих извештаја овог начелства, која су Вам благовремено слата види се да су све општинске управе од стране комунистичке банде нападнуте а њихове архиве спаљене. Тако исто и све жандармеријске станице су од стране комуниста нападнуте и разоружане. Сва ова недјела врши једна добро организована комунистичка банда која иде од села до села, позива народ на непослушност и саботажу, тако да ово начелство не може доћи до никаквих телефонских ни телеграфских веза са подручним општинама те услед тога, природно је да не може ни испуњавати законска наређења»¹⁰

Тридесетог септембра 4. чета се окупила у северном делу Липовачке шуме, у близини села Сремчице. Испред логора је била истурена стража. Народ је брао кукуруз и секао шаровину. Владимир Дујић је тихо запитао:

- Шта ћемо, Чаре, без добрих заклона у овој равници пред Београдом?

- Има ко о томе води бригу, Владо. Ту су шумице, шанчеви - одговорио му је Милан Томић Чаре.

- Побегли смо од оних претњи и рација из Београда, а овде је слобода и од народа обезбеђена бесплатна исхрана. Имамо и пушке и бомбе, па ћемо се јурити са окупатором. Неће ни он имати заклона - умешао се у разговор њихов познаник Никола Вучета.

После подне, командир је наредио збор чете. Борци су се брзо прикупили у строј. Изгледало је да се чета припрема за покрет. Испред чете стајали су командир Синиша Николајевић и политички комесар Бранко Цветковић.

¹⁰ Архив ВИИ, к. 18, рег. бр. 1/4-1.

- Другови партизани! Као народни борци, свесни наше велике мисије ослобођења народа, у циљу стварања гвоздене дисциплине, другарства и самопожртвовања, данас ћемо положити заклетву - говорио је командир чете и позвао постројене партизанае, који нису раније положили заклетву, да за њим понављају изговорене речи.

Партизани су громко и сложено понављали:

- Ми, народни партизани Југославије, латили смо се оружја за немилосрдну борбу против крволочних непријатеља који поробише нашу земљу и истребљују наше народе. У име слободе и правде нашег народа, заклињемо се да ћемо дисциплиновано, упорно и неустрашиво, не штедећи своју крв и животе, водити борбу до потпуног уништења фашистичког освајача и свих народних издајника.

Дан је прошао у одмору, шали и партизанској песми која се тихо разлегала шумом. Партизанске патроле су крстариле у два правца, спремне да открију непријатеља и да се неопажено, без жртава, повуку. Стражар је крај повећег дрвета будно мотрио околину. Ништа га није смело изнецадити.

Када се ноћ спустила и прекрила земљу, чета је у колони по један кренула ка другом крају Липовице. Партизани су нечујно одмицали вођени једном мишљу, - да су постали снажнији јер су свом народу положили заклетву.¹¹

Крајем септембра 1941. године 2. посавски батаљон, заједно са осталим батаљонима Посавског одреда и јединицама Космајског одреда, уклопио се у општи фронт партизанских одреда, чија је слободна територија била не само у северозападној Србији већ и шире и спајала се са ослобођеним Ужицем. Батаљон је постао заштитница и најистуренији део партизанских снага према Београду, главном упоришту и седишту немачке окупационе и квислиншке управе у Србији.

Поред акција рушења железничке пруге узаног колосека Београд - Обреновац - Лајковац, пресецања путева, постављања заседа и убрзаних напора да се новодошло људство војнички и политички обучи, 2. посавски ба-

¹¹ Радомир Игњатовић, *Непроспаване ноћи*, Београд, 1964, стр. 96 и 97.

таљон предузимао је низ акција у непосредној близини Београда, Водови и чете су показивали иницијативу у препајама на непријатељске извиднице и у рушењима саобраћајница које је непријатељ настојао да оспособи. Почетком октобра 1. чета је из Мислобина упутила патролу која је узнемирила Немце и недићевце код моста на Колубари, а 4. чета је из Сремчице упутила три партизана да припуцају на Немце који су патролирали друмом Београд - Липовачка шума.

Првог октобра одржан је митинг са народом у селу Шиљаковцу, а организована је и приредба за мештане. Драган Марковић и Јован Дикић позвали су Љупчета Шпанца и Веру Црвенчанин да им помогну око приредбе. Разговарано је и са члановима народноослободилачког одбора о садржају приредбе. Увече је наложена логорска ватра у пашњаку, недалеко од главног сеоског пута, у засеоку са највише кућа. Окупили су се и стари и млади - преко 300 људи.¹²

У уводној речи Љупче Шпанец је позвао народ да, попут својих предака, уједини напоре у борби за слободу, а Вера је водила приредбу: скеч, рецитације, песме. Њене речи из песме Косте Абрашевића, људи су примали као своје:

»Храбро, силно и без страха,
Нек је готов сваког маха
За идеју напред стати,
Крв и живот за њу дати... «

Затим је хор бораца отпевао песму »Хеј Словени«.

Револуционарне радничке песме »Дизи се народе радни« и »Црвен је исток и запад« које је Вера успела да прилагоди ширини ослободилачке борбе, певао је хор 3. чете.

Отпеване су још »Билећанка«, »Митровчанка« и песма о Матији Гупцу. На крају, Вера је рецитовала одломке из песама Петра Петровића Његоша и Петра Прерадовића.

Свака чета је, по одређеном упутству, писала извештај о својим акцијама и раду Штабу батаљона, а батаљон

¹² Изјава Јована Дикића, политичког комесара 3. чете, дата аутору 1947. године.

ни су иа основу тих извештаја достављали недељне извештаје Штабу одреда. Ови извештаји из батаљона су углавном уништени. Сачувани су само неки из 2. батаљона. Овде ћемо цитирати један од њих у целини. Акције су описане кратко, ратнички, али верно и објективно приказује се стање у јединици у то време. Недељни извештај 2. батаљона за период од 28. септембра до 4. октобра, гласи:

»I. По војној линији:

После припојења Остружничке чете овом батаљону и њеног претварања у 4. чету овог батаљона, батаљон има 4 чете. Свака чета је подељена за сада, на два вода а сваки вод на по три одељења (десетине). Чете, односно водови су растурени на целом сектору, који је патролама стално сав изукрштан.

Бројно стање целог батаљона је 489 партизана. По социјалном саставу: радника 194, сељака 261, интелектуалаца 23 и војника 11.

Свака чета запоседа свој сектор о којем смо вас обавестили у извештају од 28. септембра. Бројно стање чета је следеће:

I чета има 157 партизана. Социјални састав: радника 53, сељака 94, интелектуалаца 7 и војника 3.

II чета има 102 партизана. Од тога радника 37, сељака 57, интелектуалаца 6 и војника 2.

III чета 159 партизана. Од тога радника 63, сељака 84, интелектуалаца 8 и војника 4.

IV чета има 71 партизана. Од тога 41 радник, сељака 26, интелектуалаца 2 и војника 2.

Напомиње се да су у раднике убројани по свим четама и сеоске занатлије. Идући пут отвориће се рубрика 'сеоске занатлије'.

Реорганизација ће се извршити поново, тј. попуњавањем IV чете са извесним бројем партизана из I и III чете. Такође ће се, изгледа, морати створити и трећи водови у I и III чети. Ради тога врши се мобилизација још, према расположивом оружју. Вршиће се мобилизација и без оружја према вашим упутима.

Наоружање у батаљону није потпуно зато што IV чета није све средила. Изгледа овако: 478 пушака, 10

пушкомитраљеза, 74 офаизивие бомбе, 111 дефанзивних бомби, 70 бајонета, око 10 хиљада метака резервне муниције. Поред тога, сви партизани имају код себе око 50 метака. Питање муниције биће уређено тако да сви партизани имају код себе по 55 метака а остала муниција ће се оставити у магацинима, као резерва. Осталу спрему немамо баш добру.

Услови становања до сада нису били најбољи. Сада је издата наредба четама да се станује по кућама. То питање имају да ураде са народним одборима. Такође је издато наређење да се уреде свуда трпезарије. Већ је по неким четама, односно водовима, уређена.

Акција у копању путева мало је било јер су сви путеви онеспособљени сем пута Обреновац - Умка за који је издато наређење да се у року од три дана од јуче онеспособи. Од нових копања било је копање Лазаревачког друма на два места гдје је учествовало по 50 сељака. Остале акције у том правцу биле су само продубљивање старих копања уколико је било потребно.

Јуче је издато наређење да се друмови Обреновац - Умка и Умка - Остружница у року од три дана онеспособе, а мостови, по могућству (уколико имају чиме), да се поруше и прекопају (реч је о мостовима на Дубоком). Такође је издато наређење да се пруга Обреновац - Остружница поруши и шине баце у Саву или одвуку у кукурузе а да се насип, где је пруга намештена, прекопа. Наређено је да у ту сврху мобилишу по 200 до 300 сељака.

Издато је наређење да се стални друмови и споредни путеви свуда прекопавају у сваком километру. Нарочито је наређено да се још више онеспособи друм према Лазаревцу тј. од Степојевца па наниже. Рок је свима дат три дана.

Једна мала патрола 3. чете својеволјно је уништила жељезничку станицу у Малој Моштаници. Телеграфска постројења је уништила, карте све побацала, а новац - 300 динара запленила.

У ноћи 2/3. октобра пресечен је друм код Сремчице. Дужина пресека је 2,50 м а дубина 1,20 м, учествовало је и 50 сељака. Друм је пресечен на два места. Исте ноћи

у Железнику пресечене су телефонске везе и спаљене књиге пореза и приреза у општини.

Заседе су сталне, нарочито код Железника, Мислођина и Јасенка, тј. према Обреновцу и према Лазаревцу, ниже Степојевца. Заседе су и на осталим друмовима и прилазима.

Патролирања, као што смо напоменули, су стална - ноћу и дању.

Издата су наређења да се по водовима створе бомбашка и омладинска одељења. Неке су их чете већ створиле а осталим четама издата је опомена зашто то већ нису учиниле. Врши се стална обука пб тим одељењима. Такође се сваког дана врши обука по свим четама, односно водовима, у војничком погледу (егзецир, ратна служба).

II. По политичкој линији

Пошто све чете, односно водови, станују по сеоским кућама партизани су стално у додиру са грађанима. Митинзи се одржавају стално, нарочито где се чешће налазимо.

У току ове седмице одржани су следећи митинзи-зборови:

28. IX одржан је збор на коме је присуствовало 50 сељака. Митинг је успео. Одржан је у Великој Моштаници.

28. IX одржан је митинг у Бождаревцу. Присутно је било око 100 грађана. Исто тако и у Гунцатима истог дана. И у Гунцатима присуствовало је 100 сељака. Митинзи су успели.

29. I одржан је митинг у Остружници. Присутно је било 60 грађана. Митинг успео.

1. X одржан митинг у Шиљаковцу на коме је било присутно 120 грађана међу којима 40 жена.

Овој команди су на крају ове седмице предложени народноослободилачки одбори у Дражевцу, Јасенку и Шиљаковцу. Ова команда ће одмах, још данас да шаље делегате за постављање истих.

У Конатицама је постављен народни одбор од 8 лица.

Одбори - народни - скупљају прилоге у новцу за народни фонд. До сада су народни одбори достављали те прилоге нама а од сада ће те прилоге чувати уз нашу честу контролу сами одбори, одакле ће се давати нама по потреби, односно сиротињи и избеглицама, уколико их буде ако се ви слажете са тим.

Одбори такође стално прикупљају животне намирнице које остављају у својим магацинима.

Наше финансије износе око 70 хиљада динара. Стално трагамо за материјалом за одећу, јер нам је људство голо, па ће та сума уколико будемо пронашли тог материјала, брзо нестати. Нарочито оскудевамо у вешу ради чега имамо муку за одржавање чистоће.¹³

Истог дана, 4. октобра Штаб 2. батаљона је издао три наређења четама. У наређењу бр. 8 које је имало 10 тачака, тражен је списак новомобилисаних партизана од 27. септембра па надаље, затим је захтевано да се појача патролирање и будност, да се не односе животне намирнице у Београд, да се припреми одећа и обућа за зиму, појача стража, прикупе флаше и бензин, и да се назив »десетина« врати у »одељење« а десетари на »воће« одељења.

У наређењу бр. 9 дата су детаљна упутства четама шта која треба да уради у погледу рушења путева и железничких пруга, друмова. »Чим се деси да непријатељ поправи друм, ћуприју или пругу одмах је сутрадан треба поново порушити«.

У наређењу бр. 10 је тражено да се саопшти свим борцима »... да је због дезертирања, пијанства и насиља стрељан Павле Спасојевић, водник Тамнавске чете«. Уз то је захтевано од потчињених јединица да се заседе осигурају са крила и бокова, да команде чета саме предлажу партизане за воднике и политичке делегате, а Штаб батаљона да даје своју сагласност на то. Командама чета је ускраћено право да отпуштају неког партизана из чете, већ то може да чини Штаб батаљона, на предлог лекара. На крају је постављен задатак да се добро обуче бомбаши у бацању бомби и да се појача конспирација.¹⁴

¹³ Зборник, том I, књ. 1, стр. 168-171.

¹⁴ Зборник, том I, књига 1.

Сутрадан, 5. октобра, командант батаљона Миладин Ивановић је приеуствовао збору мештана у згради основне школе, у селу Баћевац. Са великом пажњом и одобравањем присутни су саслушали говор команданта батаљона и обећали да ће и даље пружати помоћ партизанима. На збору је проширен Народноослободилачки одбор и у њега изабран Ранко Јанковић, један од имућнијих сељака. Миладин Ивановић је примио и делегацију из села која је тражила да се пусти из партизанског притвора Трифун Јанковић, који је ухапшен због тога што је борцу и одборнику Радовану Пантелићу Пури рекао: »Ко си ти да наређујеш мени и селу шта треба да ради, мајку ти комунистичку... и теби и онима који су те због тога послали!«

Пантелић је тражио да и Јанковић са групом сељака изађе на акцију прекопавања друма, јер је то била одлука НОО. Знало се да Триша не помаже НОБ, да сарађује са непријатељским елементима и да га до тада нико није дирао, нити шта од њега тражио.¹⁵

Командант Миладин Ивановић је оценио да би већа штета била ако се Јанковић казни и да је због ширине НОБ-а боље учинити уступак захтеву мештана. Обећао је да ће Триша бити пуштен, али да ће се они који су то тражили покајати.

- Он ће вам село запалити - рекао је на крају Миладин.

После пуштања Триша је побегао у Умку, тамо се повезао са недићевцима, четницима и полицијом и тужио је начелника Кокана Урошевића да сарађује са партизанима. Оптуживао је људе и породице из свог села да су комунисти и тражио да се цело село спали, изузев његовог краја и кућа његових пријатеља.

Ноћу иземћу 6. и 7. октобра 1941. године 4. чета 2. батаљона покидала је железничку пругу и, уз помоћ мештана, скинула и бацила у Саву око 380 метара железничких шина. Том приликом партизани су сачекали воз који је наишао из Београда, откачили локомотиву и под пуном паром пустили је да заједно са вагонима искочи из шина и сјури се у дубоки пропуст. Затим су сачекали и

¹⁵ Драгослав Димитријевић-Бели, *Баћевац*, стр. 94.

воз који је долазио из Обреновца и еа његовом локомотивом и вагонима то исто учинили. Уништена је и трећа локомотива и вагонима то исто учинили. Уништена је и трећа локомотива која се затекла на железничкој станици. У тој акцији заробљено је и разоружано неколико жандара, међу којима и Недићев поручник Љубомир Вуковић, који је, уједно, поседовао и легитимацију припадника четничког одреда Драже Михаиловића.

У свом дневнику командант батаљона Миладин Ивановић, овако је описао ову акцију:

»У пропуст на каналу између Железника и Остружнице смо сурвали три локомотиве и девет вагона. Азуба Ранковић је хитро као срндаћ ускочио у локомотиву. Пуну пару је у њој пустио. А онда је брзо искочио. Локомотива је од нагле јачине паре уздрхтала и застењала 'ках-ках, ках-ках'... Онда је као побјеснела појурила. На срушени пропуст, муњевито је налетјела.. И.. тресак је ноћ дрмнуо - силовито. Околина је као грмљавина последије страшног грома јекнула.

Кад је зора зарудила, дан је свјеж освануо. Од Обреновца је воз заклопарао. Борци су зауставили композицију. Локомотива је као љути гусан зашиштала. Точкови су по жељезничким трачницама зашкрипали. На захтјев командира чете путници су вагоне напустили.

- Ене жаце! Е, вас двојица ћете са нама. Дед, машину пуном паром, Љубо, а онда искочи!

Локомотива је закахкала. Точкови су затандркали - све брже. Локомотива лети - помамно. И.. гомила гвожђа и дрвета у срушени пропуст се набила, са треском - ужасно.

- Браво! Нек Немци чују Србе!

И тако смо ноћас и јутрос добар посао обавили - комплетне две композиције и једну самосталну локомотиву смрסקали.

Дан је одрестао. Сунце је скоро половину свога пута преваљило. У тим часовима од Београда је затутњало. Прашина је околину притисла. Тандркање је све ј е. И све неугодније. Кад су се камиони приближили, (иша је на брду вод у стрељачки строј расуо. Митраљези су за час зарежали. И из њихових тенкова - оштро као погано

псето... кррр, кррр, кррр. И топови су заурлали - баум, баум, баум. И од Умке је колоиа недићеваца митраљеџи-ма по нашим борцима осула. Вод наше 4. чете са косе на косу узмице - организовано. И бије из пушака. И из митраљеџа.

Борба је скоро два сата трајала. Под притиском мно-го надмоћнијих њемачких и недићевских снага наш вод се најзад према Сремчици и Липовачкој шуми повукао. На попришту борбе наш борац Душан Бранковић остао је рањен. Њемци су га рањеног пиштољем усмртили. Чини нам се да су и Њемци рањених и мртвих имали. Са собом су према Београду неколико сељака из Сремчице повели да на њима своју варварску душу иживљавају».¹⁶

У сећању на ту акцију борац Миливоје Катић је за-писао:

»Код Липовачке механе установили смо да су за вре-ме борбе побегла два жандара и управник млинова, које је чувао Света Ранковић, док поручник Вуковић није ни покушао да бежи. У кафани смо чули кукњаву. Кукала је мајка Вите Влајковића, кафеције из Баћевца, кога су Немци одвели са собом. Од ње и још неких сељака до-знали смо да су Немци у борби имали три мртва и не-колико рањених».¹⁷

Успех ове акције прочуо се у околним селима. Омла-дина се радовала храбрости и смелости партизана. Тога дана у 4. чету су стигли нови добровољци: Алекса Јокси-мовић и дечак Милорад Јовановић Нумурџија из Жарко-ва, Илија Чалић, Милорад Нирић, Милош Исаиловић, Милован Нићифоровић и Радоје Првуловић - сви из Же-лезника.

Једанаестог октобра 4. чета је имала тешку борбу против Немаца и недићеваца у Липовачкој шуми. У ју-тарњим часовима стигли су камионима из Београда: јед-на чета 501. батаљона немачке пољске жандармерије, де-лови немачког 222. противтенковског дивизиона и око 150 недићеваца. Изашли су из камиона далеко пре шуме и опрезно кренули у стрелачком строју. Извиђачка пат-

¹⁶ М. Ивановић, *Београдски батагон*, Београд, 1981, стр. 38.

¹⁷ Миливоје Катић, *1941-1942. у сведочењима учесника НОР-а*, књ. 5, стр. 249.

рола 4. чете је благовремено обавестила своју команду, која је одмах распоредила водове на погодни положај. Наређено је да нико не пуца док се непријатељски војници не приближе. Међутим, Немци и недићевци су почели да пуцају из митраљеза још из даљине, па су и партизани исто тако отворили ватру пре времена и одали своје положаје. Настала је оштра борба. Непријатељ је отворио ватру и из минобацача и топова. Мине и гранате су падале иза партизанских положаја. Немци су покушали да заобиђу десно крило 4. чете, али их је у томе спречио борац Мита Болдиновић, ватром из свог пушкомитраљеза. Ипак, непријатељ је успео, јачим снагама, да примора партизана на организовано повлачење. Немци и недићевци су упали у најближе село Гунцате, где су сељаке проглашавали партизанима, убијали и хапсили. Предвече су се повукли. Успут су претресали Сремчицу и Рушањ.

Сутрадан, 12. октобра, квислиншка штампа у Београду је нетачно писала о овом догађају у »Новом времену«.

»Српски. наоружани одреди предузели су у току 10. и 11. овог месеца акцију чишћења комунистичких разбојничких банди, које су ових дана вршиле акта саботаже у близини Липовачке шуме, код Железника, на главној прузи и код села Рушња. У току те акције банде су разбијене, и том приликом убијено је 30 комуниста, а ухваћено 25.

Заплењено је много материјала. Између осталог заплењено је: један тешки митраљез, један противавионски митраљез, један радио и пет кола са коњима, много оружаног материјала, који још није пребројан и целокупна архива банде.

Поред тога, српски оружани одреди рашчистили су са јатацима по околини и егземпларно их казнили».¹⁸

Остале чете 2. батаљона водиле су мање борбе против Немаца и недићеваца, који су излазили из својих гарнизона и вршили насилна извићања, пред офанзиву коју су припремали.

Дванаестог октобра Немци су успели да поправе разрушени мост на реци Бељаници. Патрола 2. чете која је

¹⁸ *Ново време*, 12. 10. 1941, стр. 3. Непријатељ је, заиста убио 30, а ухватио 25 и то мештана из Гунцата, Сремчице и Рушња.

стигла из села Лесковца отворила је ватру и том приликом убила два немачка војника.

Сутрадан, 13. октобра, два батаљона немачког 125. пешадијског пука стигла су у Обреновац.¹⁹ Истог дана, ујутру, из правца Лазаревац - Велики Црљени, 3. батаљон немачког 125. пешадијског пука, ојачан са четири топа и три тенка, изненада је продро ка Степојевцу. Делови 2. чете 2. посавског батаљона су пружили само мањи отпор. Један број бораца се уплашио и без наредбе повукао. Команда 2. чете је настојала да са другим делом чете, заустави продор непријатеља, али није успела. Непријатељ је одбацио 2. чету према Арнајеву, после чега су Немци упали у Степојевац, попалили неколико кућа и ухапсили педесет мештана.

Немци су несметано продужили према Конатицама. У току ноћи између 13. и 14. октобра једна патрола 1. вода 1. чете кренула је из Мислоћина према Конатицама, не знајући да су Немци већ у селу. Претходница је ушла на периферију села и ту зачула гласове групе Немаца која је изашла из куће на сеоски пут. Пушкомитраљезац Милорад Бркић Ицин продорним гласом је викнуо: »Стој, руке у вис!«, а затим испалио рафал од којег су погинула два немачка војника. После тога патрола се повукла у Вранић без губитака.

Сутрадан, 14. октобра, Штаб 2. посавског батаљона је наредио деловима 1, 3. и 4. чете да опколе Немце. Записао окружења није успела. Заметнута је оштра борба. Немци су извршили снажан напад, али су одбијени на полазни положај. Тукли су топовима из три тенка и минобацачима и поново извршили јуриш.

О жестини ове борбе борац 2. чете Душан Цордаш је у својој изјави, записао:

»Водник је упутио пушкомитраљесца Михаила Марковића Кожног и мене као помоћника пушкомитраљесца на истурени положај више села Конатица. Заузели смо заклон, сачекали Немце да нам се приближе и отворили ватру. Пунио сам реденике и пуцао из своје пушке. Једна њихова побочница нас је изненадила из неисечене шаровине и путне живице. Приметили су нас из близине са

¹⁹ *Зборник*, том I, књ. 1, стр. 519.

10 - 12 метара. Проето невероватно! Као да су хтели живе да нас похватају. Отворили су ватру из машинки. Збуњени, запуцали смо и ми и док су они прилегли, морали смо се у трку повући. Штитиле су нас оструге и трњаџи. Ни данас не знам како смо успели избећи сигурну смрт. У неописивом страху смо заборавили пушкомитраљез, моју пушку, шаторско крило, ћебе и торбицу са оквирима. Једва смо успели да се домогнемо чете, која је била у рововима из 1. светског рата. Немци су наставили да нас гоне. Борци чета су давали отпор. Око 16 часова смо се повукли према Вранићу... Настало је саслушање, критика, због остављеног оружја, али после дуже расправе, све нам је опроштено».²⁰

У овој борби су погинули: Бора Мандић, политички делегат вода и један борац из Дражеваца, а десетак бораца је одсечено од својих јединица. Док је још трајала борба, у помоћ 2. батаљону стигле су једна чета из Шумадијског и једна из Космајског партизанског одреда. Пошто је Штаб 2. батаљона оценио да се Немци не могу зауставити, одлучено је да се ове чете врате на свој терен.

У овом нападу немачки војници су починили велике злочине у селима Дражевац и Конатице. О томе је борац Миливоје Катић у свом дневнику забележио:

»Увече су у Вранић стигли неки сељаци из Дражеваца. Причали су да је село у црно завијено. Немци су из Конатица продужили у Дражевац где су ухватили око 150 сељака. Повели су и 11 сељака из Конатица.

Из Дражеваца су побили око 150 сељака, а из Конатица оних 11. Онима које нису побили наредили су да на лешеве ставе кукурузовину, полију бензином и запале. Спалили су и већи део села. Страх се увукао међу сељацима, а осећа се и код наших бораца, нарочито код мобилисаних. Командири 1. и 2. чете су известили да су из чете побегли неки борци».²¹

Командант 2. батаљона Миладин Ивановић упутио је извештај Штабу одреда по куририма Миливоју Катићу и Миловану Алексићу. Одатле је добијено наређење да ба-

²⁰ Изјава Душана Чордаша, дата аутору 1965. године.

²¹ М. Катић, 1941-1942. у сведочењима учесника НОБ, стр. 241.

таљон одржава што теснију везу са Космајским и Шумадијским одредом и да покуша поновни продор ка Београду и Обреновцу, али не по сваку цену. Обавештен је да су рањеници са др Буром Мештеровићем Шпанцем безбедно стигли у село Миличиницу, да одред броји око 3.000 бораца и да ће наставити борбе где буде требало. Бора Марковић је послао Билтен Врховног штаба и око 100 летака за села Посавине, у којима се помињу и жртве из Дражевца, Конатица и других села.

Авадесетог октобра о овим борбама, као и о стању на терену 2. батаљона достављен је извештај Штабу Посавског НОП одреда. У њему стоји:

»Стање у батаљону од 1. до 20. октобра знатно се изменило, ради тога ћемо поднети извештај у два дела. Најпре стање од 1. до 13, а онда од 13. до 20.

Стање од 1. до 13. октобра

АКЦИЈЕ

Стално продубљивање ранијих пресека на друмовима, а исто тако и стална нова копања. Тиме су сви друмови на нашем сектору били онеспособљени за сва моторна возила. Неколико обичних сеоских путева такође је било пресечено. Исто тако је пресечена жељезничка пруга код Железника на дужини 380 метара и шине бачене у воду. На том месту је пресечен и насип у који су се сурвале 3 локомотиве и 9 вагона од два мешовита воза који су долазили од Београда и Умке. У возу од Београда заробљен је један официр Недићеве војске (Вуковић) који је ликвидиран. Том приликом је просуто 1000 литара млека које је било упућено за Београд.

У току тог времена било је неколико сукоба између наших патрола и патрола немачке и Недићеве војске на Баричу и Јасенку. Жртава није било. После кратког пушкарања непријатељ се увек повлачио. Исто тако десио се мали сукоб и у Липовици. У том сукобу на нашој страни била је једна жртва и један друг је лакше рањен. На страни Недићеве војске било је више жртава, али се не зна тачно колико. Сукоб је врло мало трајао, јер се непријатељ брзо повукао.

Бројно стање до 13. овог месеца било је у Батаљону 645 партизана. По социјалном саставу до 13-тог стање је било овакво: 172 радника, 66 сеоских занатлија, 373 сељака, 24 интелектуалаца и 10 војника.

Наоружање: 651 пушка (од тога неисправно 21), 9 пушкомитраљеза, 72 офанзивне бомбе, 165 дефанзивних бомби, 58 бајонета и 30 пиштоља. Резерве муниције било је око 10.000 метака. По водовима су свуда организована бомбашка и омладинска одељења.

Стање од 13. до 20. октобра

13. X дошла је једна група Немаца пред Степојевац. По извештају једних дошли су од Цветојевца, а по извештају других од Лазаревца. Било их је по извештају једних 5-600, а по другима око 1.000. Имали су 4 топа, 4 бацача мина и три тенка.

Наша II чета их је дочекала пред Степојевцем, али слабо. Брзо се повукла према Арнајеву без нашег наређења, а о томе такође нас није известила. Тиме је било омогућено Немцима пролажење према Конатицама. Немци су попалили неколико кућа у Степојевцу и побили око 50 људи. Уз помоћ артиљеријске ватре оправљали су пут ка Конатицама.

14. X у јутро овај Штаб је повео 170 до 180 партизана на Конатице, где су Немци донекле блокирани. То блокирање се држало од 9 до 14 сати са малим пушкарањем. Великог пушкарања није било због самог села, јер су Немци били у центру села, где су почели да пале куће. На нашој страни има два мртва, а на њиховој страни један официр и четири до пет војника. У 14 сати су почели да нас туку са минама. Морал код партизана је попустио тако да је претила опасност паничног бегања, ради чега је било наређено повлачење ка Вранићу и осталим местима на тој страни. Уз помоћ артиљеријске и митраљеске ватре Немци су и даље оправљали друмове. За оправку су узимали сељаке из Конатица и Дражевца. После оправке све су те сељаке поубијали. У Конатицама је поубијано 30, а у Дражевцу до 150 сељака (по извештајима

сељака). V исто време попалили су велики број кућа, а нарочито у Дражевцу.

У јутро 15. октобра Немци су рано почели тући артиљеријском ватром Баљевац и Вранић, где се налазила наша I чета ради чега се иста, без нашег наређења, повукла у западни део нашег сектора, где се налазила наша III чета. IV чета се сама повукла из Мељака у Гунцате без нашег наређења. Немци су под заштитом артиљеријске и митраљеске ватре упали у Вранић и продужили са паљењем и пљачкањем кућа, такође и са убијањем људи. Убијено је у Вранићу око 60 сељака. Сељаци сви нису бегали из села, и ако им је речено од наше стране.

Немаца је било око 300, са три тенка, 4 топа и 4 бацача мина. У исто време било је у Сремчици око 200 Недићеваца, који су вршили претрес по Сремчици. Немци су издали наредбу свим сељацима околних села да у току 16. октобра заравне све просеке на друмовима. Сељаци су се уплашили, јер су им Немци рекли да ће им све куће попалити и поубијати их, и почели су оправљати друмове. У ту сврху чете су предузеле мере и послале један део својих јединица да спрече оправљање друмова и да се сукобе са непријатељем у колико буде надирање на ту страну. Међутим, Немци су наше намере спречили тукући нас из бацача мина. Поред тога саме сељаке нисмо могли у томе спречити јер, из страха од Немаца и плашење да им се куће не попале, нису хтели да нас послушају и прекину са затрпавањем друмова. Наше су их јединице растеривале али су их ови поново враћали. Немци су се 16-ог сместили у Мељак одакле су тукли Бањевац, Гунцате и ка Шиљаковцу, ради чега су се наши морали повући: IV чета се из Гунцата повукла ка Лисовићу без нашег наређења, III чета се из Бањеваца повукла ка Бождаревцу и по нашем наређењу заузела положај на Бождаревачкој коси, I чета је била у Борку и држала положај према Бањевацу. Под заштитом артиљеријске ватре упали су у Бањевац Немци и продужили паљевину кућа и пљачку. Попалили су много кућа и никог нису убили.

Дејство мина и топова, велики број жртава у Степојевцу, Конатицама, Дражевцу и Вранићу, паљевине тих села, претње Немаца становништву да ће све поклати и

попалити ако се партизани из свих села не врате својим кућама, претња становништву да не сме пустити партизане у села, кукњава родитеља и осталих сродника, присуство Немаца, непосредна близина четника, свестрана агитација да се врате кућама, итд., све је то поколебало наше људство да их је било немогуће умирити. Поред тога добили су сељаци обећања од Немаца, четника и осталих петоколонаша да се партизанима који се врате својим кућама неће десити ништа, да ће наоружати све сељаке да се боре против нас, тј. да се бране од нас. Све је то учинило да је у току две ноћи побегло са оружјем око 300 партизана. Однели су и 2 пушкомитраљеза. Један мали део њих је побегао четницима, а већи део својим кућама где се крије. Сви ови одбегли су били мобилисани. Побегли су ноћу из патрола, заседа и са страже. Командир II чете, бивши активни наредник Данило из Дражевца, побегао је четницима у Јунковце са десет партизана, и однео један пушкомитраљез.

Сада се у батаљону налази око 350 партизана. Међу њима има такође покушаја бекства која се спречавају. На лицу места пред једним водом стрељан је један хушкач, бивши четник. Но, ипак и даље влада несигурно стање код извесних партизана. Психоза је доста нездрава, али се поправља. Штаб батаљона и команде чета су успели да се бар за сада спречи бекство и да се донекле успостави ред. Чете су груписане у Арнајеву, Рожанцима, Соколову и Борку. Из IV чете није било уопште бегања, јер су у овој чети сви добровољци.

Извршена је реорганизација по четама, те сада све чете имају по 80 до 100 војника. Све чете имају по два вода.

Команда II чете је сасвим измењена и постављена нова.

Вођство оба вода II чете је такође измењено и постављено ново. Такође је извршена смена вођства водова и у другим четама у колико је било потребно.

Стање се поправља, али сада људством влада таква психоза да је немогуће с њима за сада повести ма какву акцију. У њих је ушао такав страх и неки немир да је са њима немогуће предузети ефикасне и брзе мере за по-

новно заузимање целог еектора. Становништво је јако уплашено, те нам јако отежава ранији конструктиван рад на нашем сектору.

Настојимо, трудимо се и настојаћемо да се све исправи, да се поново заузме сектор, тј. да се њим поново овлада као што је и било, али сумњамо да ћемо имати оног успеха који смо раније имали. Трудимо се и трудимо се да се код људства поврати и постигне успех како у војничком тако и у политичком погледу, онакав какав треба да је и какав смо мислили да је пре овог случаја. Наше је мишљење да ово људство треба да буде удаљено од својих кућа, од своје родбине која га стално посећује и прича о незгодама својим и о обећањима Немаца, петоколонаша и четника. Наше је мишљење да ово људство није било у близини својих кућа, не би ни дошло до овог бекства.²²

Постоји више узрока великог осипања бораца у првом већем налету непријатељских снага. За релативно кратко време одсечено је или дезертирало око 300 партизана. Узроци би могли бити:

Преко Радио-Београда говорио је 12. октобра у 11,45 часова председник владе, генерал Милан Недић. У том говору он са пуно огорчења говори о Лондону и Москви, као и о »узалудној« борби партизана. Хвалио је немачког окупатора и победе немачке војске, нарочито на источном фронту. Претио је силом и позивао устанике на предају.

Недићев министар Унутрашњих послова Милан Аћимовић растурао је лете помоћу немачких авиона и слао их по селима преко скривених агената. Тај летак је гласио:

»Позив партизанима!

Они партизани који се предају са оружјем, а до сада нису учинили никакво злочиначко дело могу рачунати, да ће им њихови животи били загарантовани.

Они партизани, који нису учинили злочин, а сами предају свога вођу српским оружаним одредима и предаду своје оружје, биће одмах пуштени на слободу.

²² *Зборник, том I, књ. 1, стр. 197-200.*

Партизански одред који се са својим вођом и оружјем, без борбе, преда Српским оружаним одредима, може рачунати, да ће своје животе сачувати».²³

Руководства чета и водова су занемарила свакодневни политички рад, а партијске ћелије, у то време, нису омасовљавале своје редове, нити су се снашле у раду са новопридошлим борцима.

Неке породице сељака које су побили Немци наседале су непријатељској пропаганди да су партизани за све криви јер воде борбу против јаче силе која је заузела Европу и иде према Лењинграду и Москви.

Неки богатији и утицајнији сељаци, иако родољуби, плашили су се партизана и за своју имовину, па су сиромашне сељаке обмањивали обећањима да ће лакше преживети рат и окупацију ако се супротставе партизанима и ставе у службу окупатору или ако пасивно чекају слободу.

Поред ових постојали су и други значајни узроци који су утицали на осипање партизанских јединица, као на пример: техничка опремљеност окупатора, бројност издајника, убијање људи - 100 Срба за једног погинулог Немца, позиви на предају, немачки успеси на савезничким фронтovima, а нарочито у Совјетском Савезу итд.

Какво је стање владало у неким јединицама Посавског одреда илуструје један догађај из 2. посавске чете у Арнајеву.

Двадесетог октобра, курир штаба 2. батаљона Миливоје Катић, враћао се из Таба одреда, који се налазио у селу Новацима. С њим је био Андрија Хабуш, инструктор Покрајинског комитета КПЈ за Србију, који је ишао за Штаб Шумадијског партизанског одреда. На путу између Арнајева и Соколова наишли су на остатке 2. посавске чете. Борци су се расправљали са политичким комесаром чете Михаилом Делићем и водником Јаношевићем. Инструктор Хабуш је упитао ко је командир чете. Михаило му је одговорио да је он политички комесар, а да је командир Данило Борђевић напустио чету и са десетином бораца отишао у Јунковац и предао се недићевцима. Даље, Михаило му је рекао да је четна команда, због

²³ Архив Србије, Збирка плаката, бр. 32-

тешке ситуације, саоштила борцима да они који не желе да остану у партизанима могу ићи кући или у четнике.

- Ко вам је дао право да распуштате чету?! - викнуо је Хабуш на комесара.

Умешао се у разговор и водник Јаношевић. Изнео је да су се тако договорили јер другог излаза нема, пошто се чета после борбе са Немцима код Конатица, нагло почела осипати.

- Ко си ти? - упитао је Андрија Хабуш Јаношевића.

- Ја сам водник, а пре доласка у партизане био сам поднаредник.

- А, тако. Па ти си, бре, непријатељ. Значи, ти си у партизане дошао да разбијаш наше редове и сада си, после одласка командира, остао да наговараш остале борце да напусте чету.

Јаношевић је поновио оно што је већ рекао. Још је додао да су партизани пропали и да је лудост борити се даље против Немаца. Хабуш више није могао да издржи. Оштро је наредио:

- Комесаре, разоружај га!

Делић није очекивао ово наређење. Збуњен, гледао је Хабуша.

- Шта је комесаре? Комунисти, разоружајте га!

У том је Симо Кеџман, политички делегат вода, уперио пушку у Јаношевића.

- Јаношевићу, одложи оружје! - рекао је.

Јаношевић, који је био наслонио пушку, није пружао отпор. Дигао је руке у вис, а пушка му је тупо ударила о земљу.

- Седи! - наредио му је Хабуш.

- Другови, видите докле смо догурали. Ова издаја се мора казнити. Предложите два друга за суд, а ја ћу бити трећи обратио се Хабуш борцима узбуњено.

Сви су ћутали. Најзад се је усудио курир Катић и предложио Симу Кеџману. Пошто се нико више није јавио, Сима је предложио Катића. Хабуш је упитао присутне да ли се слажу. Сви су и даље ћутали. На Хабушево инсистирање једва се је зачуло неколико гласова:

- Слажемо се!

На крају су се, ипак, сви сложили.

Суд се повукао само неколико корака у страну. Хабуш је предложио да се у интересу очувања јединства у чети и спречавања даљег осипања чете, као и ради примера другима, водник Јаношевић стреља као народни непријатељ. Није било дискусије - сложили су се са овим предлогом. После тога Хабуш је стао пред борце и рекао:

- Другови партизани, у овим тешким тренуцима када народни непријатељи покушавају да поколебају наше борце и отворено их позивају на предају наш преки партизански суд је у име народа осудио издајника Јаношевића на смрт стрељањем!

Настао је тајац.

- Има ли неко ко жели да напусти чету? - упитао је Хабуш, и не чекајући одговор, додао:

- Ако се деси да неко покуша да дезертира, снаћиће га судбина овог издајника. Да ли вам је јасно?

Сви су немо гледали у Хабуша. Он је поновио исто питање, али нешто гласније.

- Јасно је - зачуло се неколико гласова.

Пресуда је одмах извршена. Затим је Хабуш позвао Симу Кецмана и наредио му да позове комунисте из тог дела чете у кућу. Било их је свега тројица: политички комесар чете Михаило Делић, политички делегати водова Иван Марковић и Симо Кецман.²⁴

Командант и политички комесар батаљона обавештени су од курира Катића и инструктора ГК КПЈ за Србију да су наишли на део 2. чете, где се нешто озбиљно збива. Инструктор ПК КПЈ за Србију је хтео да заостри одговорност водника код бораца јер је пред њима јавно рекао »да су партизани пропали и да је лудост борити се даље против Немаца«.

Команда батаљона је увече скупила 2. чету у Арнајеву. На том састанку командант батаљона је изнео недотатке Команде чете и водова, а затим је за новог командира постављен Вељко Сремачки, а за политичког комесара Миша Штерк. Саопштене су измене у водовима. Појачан је партијски и политички рад у водовима и четама.

²⁴ М. Катић, одломак из дневника, 1941-1942. у сведочењима учесника НОБ, стр. 243 и 244.

Двадесет осмог октобра батаљон је, у садејству 1. чете Космајског одреда, поново покушао да запоседне свој терен, на коме су Немци и недићевци оставили четнике Косте Пећанца да успостављају окупаторске општине и да хапсе учеснике и сараднике НОБ-а. Пошто није успео, батаљон је 29. октобра прекинуо борбе око Београда, Умке и Обреновца, напустио свој терен и прешао на терен Космајског партизанског одреда.

Недићево »Ново време« у броју од 30. октобра 1941, забележило је на свој начин ту акцију батаљона. Пошто је изнео тврдњу да су »Српски оружани одреди разбили код Сремчице комунистичке банде« даље је писао:

»У оквиру велике акције чишћења у даљој околини Београда, нарочито око шуме Липовице, дошло је прекјуче до оштрог сукоба између српских оружаних одреда и неколико група комунистичких банди... развила се борба која је трајала од прекјуче ујутру све до увече. У сукобу је побијен велики број комуниста. Тачна цифра није могла бити утврђена пошто се безброј лешева налази по шумарцима. По престанку борбе на месту сукоба наћен је велики број оружја и шлемова са петокраком звездом које су комунисти у паничном бекству бацили.«²³

ТРЕНИ ТАМНАВСКИ БАТАЉОН

После ослобођења Уба и формирања 3. тамнавског батаљона његове чете су распоређене у одвојене, доста удаљене рејоне, где су самостално извршавале своје задатке. Чланови Штаба батаљона обилазили су чете и на лицу места пружали им помоћ, да би се, затим, свака три дана, окупљали у Убу или у селу Совљаку, засеоку Алексићи, да измене искуства, упознају се са ситуацијом и донесу одлуке за даљи рад.

У Убу је остављен један вод бораца при Народноослободилачком одбору, који је с мештанима организовао стражу и вршио улогу команде места. У целом срезу тамнавском само Лајковац није био ослобођен, јер су Немци, после напада Колубарске чете Ваљевског одреда, посаду

²³ *Ново време*, 30. 10. 1941, стр. 3.

те значајне железничке раскрснице ојачали са Недићевцима и четницима Косте Пећанца.

Око 18. септембра 1. чета 3. батаљона порушила је железничку пругу у Словцу у дужини од преко 100 метара, а шине и шлипере бацила у Колубару. Сутрадан је код Јерининог града, у Словцу, сачекала немачки оклопни воз који је долазио из Ваљева и отворила ватру. Немци су покушали да искоче из воза и пруже отпор, али су били спречени ватром партизанских пушкомитраљеза. Борба је трајала око један сат, након чега су Немци били приморани да се врате у Ваљево.

После те борбе 1. чета се пребацила преко Колубаре и, привремено, у срезу Посавском - Умка, наставила да дејствује у саставу 2. посавског (београдског) батаљона. Највише се задржавала у селима Вранић, Баћевац и Мељак, Имала је мање чарке са непријатељским патролама, које су покушавале да присилно извићају терен, Чета је одржала и више скупова са народом. На збору у Бождаревцу спречила је да четнички »војвода Космајски« мобилише око 200 сељака, после чега су се чети пријавила 22 добровољца који су упућени у 2. посавски батаљон. Мештани Баћевца и Мељака предали су Тамнавцима један пушкомитраљез, 20 пушака, неколико бомби, доста муниције и други материјал. У једној акцији, у Мељаку, чета је заробила два немачка подофицира и једног четника, које је спровела 2. посавском батаљону. После десетодневних акција у Посавини чета се вратила у околину Уба.²⁶

За то време 2. чета се налазила на положају ка окруженом Ваљеву и учествовала је, са Ваљевским одредом, у опсади града. Чета је имала преко 300 наоружаних бораца и један тешки митраљез. Распоред чете је био следећи: један вод на положају у Бабиној Луци, други у Дупљају, трећи у Кланици. Опкољени немачки гарнизон у Ваљеву свакодневно је упућивао у извићање авионе и тукао артиљеријском ватром околна села. Непријатељ је непрестано чинио покушаје да продре у разним правцима, али је увек враћан натраг у Ваљево.

²⁶ П. Петровић, *Тамнава у НОБ*, стр. 133.

Трећа чета је израсла у 4. посавскотамнавски батаљон, а 4. чета се налазила око Уба и Коцељева. Она је активно политички радила у селима, обезбеђивала болницу и радионицу и упућивала поједине своје водове као појачање осталим четама.

Почетком октобра 3. тамнавски батаљон је добио преко 100 нових пушака и неколико сандука муниције, произведених у партизанској фабрици оружја у Ужицу. Тих дана је и у неким селима Тамнаве извршена делимична мобилизација преко НОО. Прва чета добила је тада око 35 нових бораца и формирала 4. вод, придодавши мобилисаним борцима једну десетину старих бораца партизана - добровољаца из 1. вода, који је био бројно најјачи. За водника је постављен подофицир бивше југословенске војске Душан Бранисављевић из Памбуковице, села одакле је била већина нових бораца у том воду. Вод је упућен у села Гвозденивиће и Врховине, где је требало да сачека 1. вод и с њим настави акције око Словца.

Међутим, вод је у Гвозденивићу наишао на заседу четника Косте Пећанца, које је водио војвода Каменица. Био је опкољен и скоро цео заробљен. Само већи део десетине старих партизана успео је да се извуче из обруча и да дође у састав чете.²⁷

Пећанчеви четници дошли су из Лајковца и неопажено опколили село надајући никоме од мештана да изађе. Били су обавештени о доласку партизанског вода. Ухватили су их у клопку, брзо опкблили и после краће борбе заробили. То је била грешка Команде чете што је нове и неискусне борце задржала у једном воду, иако је наређење било да се распореде у све водове и десетине. Четници су заробљене борце одвели у Боговаћу и одмах стрељали Воју Алексића из Уба, Милоша Поповића из Трлића и једног омладинца који им је рекао да су издајници. Остале борце су задржали код себе и повели преговоре са Штабом Посавског одреда о замени заробљеника, јер је 3. батаљон заробио неке четнике пре тога. Једног сналажљивог партизана пустили су да се врати у своју чету, јер им је »обећао« да ће убити командира 1. чете, Животу Илића. Чим се вратио у своју чету он је ис-

²⁷ Исто, стр. 133-1934.

причао какав је »задатак« добио и оетао је да се и даље бори у својој јединици. Пошто преговори нису успели, четници су један део новомобилисаних партизана заврбовали да остану код њих, а остале су пустили. Ипак, ни један се није вратио у чету. Отишли су у Обреновац и скривали се код познаника, а у своја села су се вратили након повлачења партизанских јединица из Тамнаве.

У међувремену, Хитлер је ставио у дужност заповеднику оружане силе на Југоистоку фелдмаршалу Листу да свим расположивим средствима угуши устанички покрет у Србији и да осигура саобраћајне линије и објекте важне за немачку ратну привреду. За извршење тог задатка све расположиве немачке снаге у Србији стављене су под команду генерала пешадије Бемеа,²⁸ Дајући упутства својим јединицама за извршење Хитлерове наредбе, генерал Беме, између осталог, пише:

»Ако овде не поступимо свим средствима и с највећом безобзирношћу наши ће се губици пењати до неизмерности. Ваш задатак је да прокрстарите земљом, у којој је 1914. потоцима лила немачка крв услед подмуклости Срба, мушкараца и жена. Ви сте освежници тих мртвих. За целу Србију има се створити застрашујући пример, који мора најтеже да погоди целокупно становништво.

Сваки који благо поступа, греша о животе својих другова. Он ће бити позван на одговорност, без обзира на личност и стављен пред ратни суд«.²⁹

Трећег октобра један вод 4. чете извршио је ватрени препад на једну групу Немаца у Словцу, и натерао их у бекство. Затим је поново разрушио железничке скретнице и пругу Словац - Ваљево у дужини од 800 метара.

Почетком октобра око 150 четника Косте Пећанца, са војводом Каменицом на челу, кренуло је из Лајковца да без борбе продре у Уб и да преговара са партизанима. Требало је да се представе као четници Драже Михаиловића, са којима је тих дана Врховни штаб водио преговоре о заједничким акцијама против окупатора. Четници су се упутили друмом. Једна партизанска десетинг IX је

²⁸ *Зборник*, том I, стр. 427 и 428.

²⁹ *Зборник*, том I, к. 1, стр. 460.

открила, али није отварао ватру јер је мислила да иду да се предају. Обавештен о доласку четника штаб 3. батаљона је брзо сакупио оближње водове и с њима заузео положај. Четници су стигли пред Уб око 18 часова и ту су заустављени. На питање Добросава Симића и Душана Даниловића шта траже, четнички војвода Каменица је одговорио да је дошао да успостави власт. Војводи и четницима је одговорено да би требало да се боре против окупатора и да ослободе територију, па тек онда нека успостављају власт. У местима која су партизани ослободили народ је изабрао своју власт. Тако је учинио и у Убу. Четници су почели да прете, али када је пала партизанска команда: »Пушке на готовс!« напустили су Уб и вратили се у Лајковац.³⁰

Сутрадан Немци су тукли артиљеријском ватром село Врховине и кућу у којој је био смештен 2. вод 1. чете. Том приликом погинула су два борца и домаћин куће Негован Пантић.

Шестог октобра Немци су јачим снагама кренули у напад на 2. чету 3. тамнавског батаљона. Борба је трајала од 6 до 13 часова. За то време непријатељ је вештим маневром скоро потпуно окружио положај партизанске чете. Извршен је противнапад у два правца, партизани су успели да потисну немачке војнике. Добро су се показале две групе бомбаша које су се, прикривене, успеле приближити немачким положајима. Добро су употребљене и флаше напуњене бензином, којима су оштећена два тенка. Митраљезац Сретен Милисављевић Лола премештао је свој митраљез с једног на други ватрени положај и успевао да изненади јурише Немаца, а командир Стеван Борота је ишао са бомбашима и служио борцима за пример у храбрости.

Ево шта је о тој борби у Билтену Врховног штаба записано:

»6. Х водиле су се огорчене борбе северно од Ваљева. Топовска паљба трајала је цело пре подне. Једна чета партизана, која је била опкољена успела је да се пробије и да запоседне Кршну Главу. У овој борби, која је трајала од 6 до 13 часова, Немци су претрпели велике губит-

³⁰ П. Петковић, *Тамнава у НОБ*, стр. 130.

ке: преко 100 мртвих војника, 20 побијених коња, уништена два тенка и заплењено доста ратног материјала. Немци су имали артиљерију, бацач бомби, два тенка и коњицу - све укупно око 2.000 људи, Али, и поред оволиких снага непријатеља партизани су задржали освојене положаје, а Немци се повукли према Ваљево. Губици партизана су један мртав и четири лакше рањено. 7. Х поново је дошло до борбе (на Близањском вису - прим. аутора) у којој су Немци изгубили око 60 људи и 13 коња. .. Партизанске трупе су заузеле Јеринин Град (узвишица код Словца - прим. аутора)«. ³¹

Борци су били радосни када су после неколико дана видели овај извештај у Билтену Врховног штаба, као и похвалу друга Тита, објављену у истом Билтену:

»Изражавамо наше признање и захвалност воду 2. чете 3. батаљона Посавског народноослободилачког партизанског одреда, који је у крвавој борби са непријатељем, када је овај покушао продор из Ваљева према Убу, задао непријатељу велике губитке и, као целина, показао примерну храброст и војну дисциплину. Исто тако изражавамо наше признање и захвалност воднику Н. исте чете и митраљесцу под називом »Јола«, који су у тој борби показали храброст и присуство духа. Даље изражавамо наше признање и захвалност командире чете другу Бороти, који је у најжешћој борби својим јунаштвом дао пример борцима.

Изражавамо наше признање и захвалност Бури Дукићу и Петковићу, који су бензинским флашама са даљине од 3 метра уништили непријатељски тенк«. ³²

Тих дана су борци 2. чете успели да заврше први број цепних новина »За слободу«, гласа партизана 2. чете 3. батаљона, који је излазио недељно. Не зна се колико је бројева изашло. Борци се сећају да је таквих покушаја било и у осталим четама, као и у батаљонима Посавског одреда.

После те борбе 2. чета је бројно ојачала: добила је 20 нових бораца. Чланови КПЈ и СКОЈ-а одржали су заједнички састанак и договорили се како ће похвалу поново

³¹ *Зборник, том II, к. I, стр. 88.*

³² Исто, стр. 93.

заслужити. Заједно су преузели обавезу да служе као пример у борби и издржљивости и да што брже помогну V обуци нових бораца.

Шестог октобра, два вода 4. чете 3. тамнавског батаљона на Караули, код села Радљево, сачекали су делове немачког 125. пешадијског пука у заседи. Немци су у први мах одступили, али су, после краћег затишја, обновили напад и изненађене партизане натерали на повлачење. Водник 3. вода, Павловић, потрчао је да врати десетину бораца која је одступала, упао је у немачку заседу, и био заробљен.

Ево још неких детаља из тих догађаја који су забележени у немачком извештају:

»За време акције 125. пешадијског пука према Караули б. X у Радљеву је ухапшено неколико комуниста.

Штаб корпуса наредио је да се вођа Павловић пребаци авионом у Београд. Саслушање код Службе безбедности дало је ове податке:

Комунистичке банде, јачине 1.000 - 1.200 људи, налазе се у шумама око Уба, вођа Симић (Добросав - прим. аутора).

Састав: 4 чете

Вођа 4. чете: Трипко,³³ резервни официр, чиновник, вођа 3. вода, 4. чете: Павловић.

Наоружање: пушке, до 100 пушчаних метака на цело батаљон, по свему изгледа само 1 чешки митраљез.

Изведени преподи: 3. X: 60 - 70 људи извршило је ватрени препод на путу код Словца (слаже се са извештајем 125. пешадијског пука од 4. X).

4. чета је у последњих 7 дана рушила мостове и продубљивала прекопе на путу Уб - Караула.

Железничка пруга Словац - Ваљево била је два пута прекинута. Први пут на дужини на 500 м, затим на 800 м. Скретнице су на железничкој станици Словац биле разорене експлозивом.

У Гвозденовићу је био образован народноослободилачки одбор.

¹³ Трипко Орловић, рођеи 1911. у Самини код Никшића, правник.

Код Гленовца (Ваљево) на неком непознатом месту закопанн су топовски затварачи, бомбе и артиљеријска муниција».³⁴

Водник Павловић је био изложен мучењу. На саслушању није открио податке о својој јединици. Избегао је да каже састав команде одреда, батаљона, команди свих чета, водова. Рекао је да сваки борац има по 200 метака. После саслушања и мучења стрелан је на Бањици.

Из дана у дан немачке јединице су покушавале да поправе пругу и друм према Убу. Десетог октобра делови 125. пешадијског пука настојали су да окруже Уб. »3 устаника стрелана. Нема сопствених губитака«³⁵ - јављали су Немци. Сутрадан, 11. октобра, немачки војни заповедник у Србији упутио је телеграм заповеднику оружане силе на Југоистоку да је »125. пешадијски пук завршио акцију чишћења Уба«, да су убијена четири устаника и да на страни 125. пука није било губитака».³⁶

Петнаестог октобра 3. тамнавски батаљон је добио још 300 Пушака.

У договору са Штабом Посавског одреда 100 пушака је додељено 4. посавскотамнавском батаљону.

Истог дана 2. чета 3. батаљона је водила борбу против четника код Каменице, на путу за Ваљево. Четници су је изненадили у покрету и убили 2 партизана. Чета је заробила 3 четника и предала их Штабу Ваљевског одреда на саслушање.

О томе је припадник Ваљевског одреда, Драгојло Дудић у свом дневнику записао:

»Командир Тамнавске чете, друг Борота је писао да су пљачкаши и бандити напали наше другове, да су нам ухватили два друга, пребили им руке, мучили их и најзад стрелали. Он шаље ову тројицу да их казимо на присилан рад иако су, вели друг, смрт заслужили, јер су пуцали на наше другове. Ови бандити који су пуцали на наше другове зову се: Александар Чубровић, Мирко Јосиповић и Миодраг Вуковић».³⁷

³⁴ *Зборник*, том I, к. 1, стр. 629, 630: Прилог дневнику Штаба 18. немачког армијског корпуса од 19. 09. до 6. 12. 1941.

³⁵ *Зборник*, том I, к. 1, стр. 501: Извештај немачког војног заповедника у Србији од 10. 10. 1941.

³⁶ Исто, извештај од 11. 10. 1941, стр. 507.

³⁷ Драгојло Дудић, *Дневник 1941*, Београд, 1981. стр. 248.

Двадесетог октобра Немци су уз велике губитке успели да поправе железничку пругу Обреновац - Лајковац - Ваљево и део путева, које су борци поново порушили. Генерал Беме је о томе истог дана обавестио претпостављеног команданта на Југоистоку:

»125. пешадијски пук извео је неколико акција у околини Уба и Обреновца. Опет су оспособљени за саобраћај друм и железничка пруга Београд - Ваљево. Железничка линија је сад у саобраћају. У борби је погинуо 26 непријатеља, 272 таоца стрељана, 24 ухапшена«.³⁸

Једна чета 1. посавског батаљона требало је да по сваку цену не дозволи непријатељским јединицама да поново продру из Обреновца према Убу. Највећа препрека требало је да буде порушени мост на Тамнави у Милорцима. Ту су биле распоређене две веће заседе бораца, које су у три наврата одбиле покушаје непријатеља да поправе или заобиђу мост.

Двадесет шестог октобра, заобилазним и необезбедним стазама, кренула је група од око 300 недићеваца из Обреновца да још једном покуша извидети стање и заузети Уб. Имали су извештај да су партизанске снаге распоређене, углавном, према Ваљеву, Шапцу, Лајковцу и на главним путевима и пругама. Недићевим одредом је командовао мајор Радаковић. Користећи заузетост главних партизанских снага на другим секторима, недићевци су у једном тренутку упали у Уб, али су их два вода 1. чете избацила из вароши и гонила до Лајковца. Недићевци су покушали да пруже отпор код кафане у Мургашу. Међутим, били су разбијени. Више њих је рањено. На страни партизана није било погинулих ни рањених.³⁹

Ојачане непријатељске снаге решиле су да по сваку цену одбаце јединице Посавског партизанског одреда са тог терена и да заузму Уб, који је, као житница, сточарски крај и среско место, био значајан за њих. У уторак, 28. октобра, кренули су већим снагама у напад ка Убу. Једна колона, са моторизацијом и коњицом нападала је из Ваљева, друга из Лајковца, а трећа из правца Обренов-

³⁸ *Зборник*, том I, к. 1, стр. 546: Извештај војног заповедника у Србији од 20. 10. 1941.

³⁹ П. Петковић, *Тамнава у НОБ*, стр. 134.

ца. Непријатељ је успео, после краће борбе, да натера партизанске јединице само на делимично повлачење. Делови 2. чете 1. посавског батаљона задржали су Немце од 7 до 13 часова код порушеног моста у Милорцима. Колона из Ваљева је стигла око 8 часова ујутру до брда Вучјак, испред Уба. Партизани су се развили у стрелце и одговорили још јачом ватром из топова и минобацача. Са коњицом, у галопу, покушали су заобићи партизанске бокове и крила, али су их партизанске побочнице враћале. Борба је трајала до 10,30 часова. Настало је затишје. Чланови Штаба 3. батаљона су били у стрељачком строју са борцима. Душан Даниловић самоиницијативно је покушао да тражи да се Немци предају. Борцима је наређено да не отварају ватру. Они нису знали шта се дешава. Само су погледом пратили политичког комесара Душана Даниловића како се успиње на највећу узвишицу брда, крај друма, са белом марамицом у руци. Чули су како тражи од Немаца:

- Предајте се! Позади вас иду наше чете и све ће вас уништити!

Настао је тајац. А онда, после кратке паузе немачки официр је љутито командовао:

- Пали!

Душан Даниловић је пао изрешетан немачком ватром. Борци су га изнели и сахранили код Убског гробља. Борба је настављена. Непотпуни 3. тамнавски батаљон и 1. и 3. чета 1. посавског батаљона давали су жилав отпор. Тек око 13 часова су се повукли на положај изнад Убског гробља, код Радовића шуме, на путу за Гвозденовић. Немцима је стигло појачање из Ваљева и Лајковца.

Поподне, око 14 часова, 1. чета 3. тамнавског батаљона извршила је противнапад код гробља и натерала Немце на повлачење низ Вучјак. Непријатеља је ухватила паника, па је, у неред, уз веће губитке, почео да бежи, тако да су Тамнавци, гонећи противника, прескакали преко њихових лешева.

Међутим, тај успех није могао бити искоришћен јер су се у најкритичнијем тренутку појавили тенкови, па су се 1. тамнавска и обе посавске чете, оставши без муниције, морале повући.

После борбе Стојан Љубић, командир 3. чете 1. посавског батаљона износио је своје утиске. Он је причао:

- Силни су били и Тамнавци и наши. Живота Илић се показао способним и као старешина и као борац. Када је био рањен наставио је да туче и подстиче друге у борби. Водник у мојој чети Пера Циганин (Светозар Станојевић) био је веома спалажљив и храбар. Гаврило Кузмановић јурио је једног Немца и викао: »Хоћу да га узјашем па нека ме носи, јер они кажу да смо ниже расе!« Рајко Михаиловић,⁴⁰ више пута је показао своје јунаштво. Тукао је Немце као Милош Турке по Косову. Па ипак било је и кукавица. Два паникера поколебала су једну десетину и она је побегла са положаја. Кад смо их касније пронашли, гледали су у земљу. Паникери су дезертирали, а остали су осећали грижу савести. Хари (Шихтер) Немац их је љутито псовао: »Ти никс партизан«.⁴¹

У тој борби погинуо је и Бора Јовичић, водник вода у 3. чети 1. батаљона. Борио се са групом бомбаша у непосредној близини немачког митраљеза. Немци су га погодили док је бацао бомбе.

Непријатељ је упао у град и ухапсио све људе са улица, а затим их затворио у цркву, као таоце. Свештеник Милорад Миливојевић је обукао свечану одору и уз сталну лупњаву звона читао молитву за спас српског народа. Говорио је: »Данас су нас опет покорили, али не могу нас све уништити, живеће Србија«. Ушли су немачки официри и запитали преводиоца шта поп јауче, а преводилац није тачно све објаснио, већ је додао: »Моли се богу да спасе невин народ«.

Сутрадан је окупатор за председника општине поставио Добросава Марјановића. Истог дана Немци су пустили жене и децу, а затим и све оне за које је гарантовао председник Добросав Марјановић. Остале су задржали у цркви. У ноћи из цркве је успео да побегне, поред немачких стражара, син Гвоздена Илића из Гуњевца. Гвозден је загрљен са друга два сина стрељан, са осталима.

⁴⁰ Рајко Михаиловић заменик команданта 4. посавско-тамнавског батаљона, по задатку се задесио у Убу и учествовао у борби.

⁴¹ Милосав Бојић, *Записи о мојој чети*, стр. 63.

У петак, 31. октобра, на пазарни дан у Убу, Немци су са својим слугама потерали људе из Убске цркве према местима одређеним за стрељање. Ту су већ дотерали из села Докмира преко 70 људи. Међу таоцима из Уба било је људи и из других села Тамнаве. Прва група је стрељана испод винограда и куће Живка Симића из Гуњевца, близу Радовића шуме код Уба. Друга група је стрељана близу куће Богдана Новаковића, а трећа група испод шуме, код куће Милоша Симића, према Убу. Са стрељања је успео, рањен, да побегне Чеда Тодоровић, опанчар са Уба и Среген Стефановић из Гуњевца. Само су се њих двојица, од 130 људи, успели спасити.⁴²

После поновног заузимања Уба Немци су послали у села Недићеве одреде и четнике Косте Пећанца да хапсе, прете и успостављају окупаторско-квислиншку власт.

Убрзо су и на Уб доведене јаче снаге недићеваца и четника Косте Пећанца. Они су завели праву страховладу. Хапсиле су све оне који су помагали НОБ. Људи су се бранили на све могуће начине, али милости није било. Вратио се и начелник среског начелства Саво Ивезић и почео да помаже у »рашчишћавању од црвених војника«.

Уб је са малим прекидом живео у слободи пуних 45 дана, а села Посавине и Тамнаве знатно више. Крајем октобра 3. тамнавски батаљон је био принуђен да се повуче у ваљевску Подградину, где је наставио борбе у саставу Посавског НОП одреда.

ЧЕТВРТИ БАТАЉОН

Од свог формирања па до краја октобра 1941. године 4. батаљон је дејствовао према Шапцу. У то време држао је скоро фронтални положај крај реке Добраве, па све до Саве и затварао прилаз немачким снагама из Шапца ка Обреновцу, Убу и Коцељеву. На десном крилу батаљона налазиле су се 1. и 4. чета 1. посавског батаљона, које су ту биле пребачене средином октобра. Батаљон је сарађивао са четницима Мирослава Дабића, који је припадао покрету Драже Михаиловића.

⁴² Међуопштински историјски архив - Ваљево, *Хроника Уба*, рукопис стр. 92.

Једна од већих борби између Немаца и јединица 4. батаљона била је почетком октобра, када је једна група Немаца, ојачана са четири тенка, дошла у село Орид. Наишла је на срушен мост и дубоко прокопан пут. Пошто нису могли проћи, упутили су се према селу Скупљени. Борци 4. посавско-тамнавског батаљона, постављени на погодне положаје, отворили су снажну ватру на немачке мотоциклисте, који су се налазили у претходници и нису очекивали заседу. Ипак, Немци су се брзо снашли, залегли уз обалу и у шанчеве и покушали јуриш. Командири чета Милан Марчетић и Миливоје Бјелашевић су позвали своје борце да изврше противјуриш. Немци су окренули леђа и побегли. Том приликом уништено је 5 - 6 мотоцикла и убијено више немачких војника.⁴³

Немачки тенкови који су остали у Ориду, чекали су да виде исход борбе код Скупљена. Пошто су њихове снаге заустављене и одбијене код Скупљена, тенкови су покушали да пређу преко порушеног моста код Орида. Наишао је први тенк и пропао кроз мост. Немачки војници су покушали да га извуку, али су партизани чете командира Букана Јанковића отворили ватру и Немци су застали.

У борби код Орида батаљон је имао једног рањеног борца, а немачки војници више мртвих и рањених, које су однели са собом. У повлачењу ка Шапцу Немци су убили четири сељака у селу Скупљен. Сутрадан је из Београда долетело девет авиона »штука«, који су жестоко бомбардовали и митраљирали цео терен на коме је био распоређен 4. батаљон. Том приликом су откривена четири шпијуна фолксдојчера који су сигнаlima показивали положаје јединица батаљона. Брзом акцијом су похватани и по саслушању стрељани у селу Лојанице.⁴⁴

Детаље из борбе на том сектору Посавског одреда забележио је књижевник Чедомир Миндеровић у свом ратном дневнику. Ево неких од њих:

»20. октобар, Каона. - Тешки митраљеви, пушкомитраљеви и ретке пушке са Добраве, са Дабићевог (командант четника) положаја. Налазим се од јуче после подне,

⁴³ П. Петковић, *Тамнава у НОБ*, стр. 143.

⁴⁴ Исто, стр. 143.

овде у Каони, у трећем воду, у дубокој позадини. Жоја Николић, командир, одјахао је заједно са једним куриром у правцу борбе, према нашем 2. воду. То Немци вероватно чине узалудан покушај да прегазе Дабића. Дабић, изгледа, уздржано учествује у овом јутарњем концерту који ослушкујемо из даљине, кроз кишу и маглу. Јуче није дошао на збор. Збор је одржан у великој хрстовој шуми старог Новака. На крају збора јавио се за реч један стари сељак, мештанин, који је позвао народ да нам се придружи и да учествује у борби. Говорио је полако, убедљиво, са снажном, потресном вером.

23. октобар, Заблаће. - Тешке кише. Борбу није водио Дабић, него су Немци напали наш вод у Заблаћу. Два сељака рањена у тој борби донела су нам ту вест у Каону. Пошли смо у помоћ воду, борци су певали путем, али је непријатељ већ био одбијен...

Наши водови смењују се на положају, у заседама, на осматрачницама и у патролама - Немаца опет нема. Они надиру с друге стране, у много већем броју, са много јачом снагом. У помоћ нам је стигла 4. чета, мој некадашњи вод.

Пристижу у мрак, табају ногама уморним од далеког пута, кроз блатно двориште. Разазнајем тихе, познате гласове.⁴⁵

Четврти посавскотамнавски батаљон држао је најдужу линију положаја. Немци су више пута покушали да продру из Шапца према Ваљеву и Обреновцу, да очисте терен Владимираца и Коцељево и да убрзају заузимање Уба. У томе су их спречавали борци 4. батаљона. Командант Света Поповић је често обилазио чете и бодрио озебле и прокисле борце да издрже на блатњавим положајима.

- Докле ћемо овако команданте? - упитао је исцрпљен борац Алекса Поповић.

- Док не победимо, друже!

- А када ће то бити?

- Мислили смо да ће их Црвена армија брзо потиснути са источног фронта, а оно се одужило... Верујемо Врховном штабу, Партији и Штабу нашег одреда. Оду-

⁴⁵ Ч. Миндеровић, *За Тutom*, стр. 43, 44.

жиће ее, али слободу ћемо добити са оружјем и јуначким срцем!⁴⁶

Тих октобарских дана борцима 4. посавскотамнавског батаљона придружиле су се и две чете 1. посавског и једна чета 3. тамнавског батаљона. Дани су били кишни, а ноћи хладне.

У зору 29. октобра Немци су из Шапца извршили јак напад тенковима и артиљеријом. Око 12 часова непријатељ је успео да пређе реку Добраву код Орида, упадне у села Предворицу, Трбушац, Скупљен и Боровик и да зађе за лећа 1. чете 4. батаљона, која је водила борбе на реци Добрави у Рићакама. Увече, користећи мрак, чета је извршила противнапад и успела да се пробије из окружења. Том приликом две партизанске патроле су се нашле у непријатељској позадини и тек уз велике губитке су успеле да се извуку. Није успео покушај да се извуку два погинула партизана у Лојаницама и три у Јаловику. Борци су били присиљени да вишак оружја (50 пушака, један сандук муниције и затварач за топ) закопају у бази Лазара Станимировића у Владимирцима, а топ да оставе у селу Меховина.

После повлачења све јединице 4. батаљона су се окупиле у селу Свилеуви и ту остале до 31. октобра, задржавајући даљи продор Немаца.

У батаљон је дошао Бора Марковић, политички комесар одреда и одржао састанак са штабом батаљона и командама чета. Он их је обавестио да су скоро све јединице одреда, по наређењу Главног штаба Србије, напустиле територију срезова Умка, Обреновац и Уб. Одржани су и састанци партијских ћелија чета и актива СКОЈ-а. У КПЈ је иримљено 12 чланова, а у СКОЈ 19. Извршена је и заклетва нових бораца. На предлог Светислава Пује Пандуровића другови из културно-просветне (агитационе) групе распоређени су у јединице.

⁴⁶ Изјава Реље Калембера, дата аутору 1951. год.